PERPESSICIUS'S CONCEPTION OF TUDOR ARGHEZI'S PROSE

Ion Popescu Brădiceni
Assoc. Prof., PhD., „Constantin Brâncuşi" University of Târgu-Jiu

Abstract:This study shows Perpessicius's conception of Tudor Arghezi's prose. The approach is pragmatic and metacritical. In Perpessicius' vision, the prose written by Tudor Arghezi is universal by the epic virtues and inexhaustible creative power; but also through fantasy and grotesque dominating satire all the time.

Keywords: confession, criticism, imagination, toy, lesson.

Introducere

Punerea în pagină a articolelor, studiilor şi menţiunilor închinate de Perpessicius prozei lui Tudor Arghezi le aparţine lui Dumitru D. Panaitescu şi Valeriu Râpeanu. Începem expunerea de faţă cu precizarea că ele se înscriu într-un nerealizat proiect de istorie a literaturii române dar că în ceea ce ne priveşte vom recurge la o modestă critică a criticii.

Stilul lui Perpessicius descinde oarecum din Croce, Thibaudet, Baudelaire, Lovinescu, Cioculescu, Courier, Vico, Gongora ş.a. E direct, concret, dezinvolt, succint, nebătând, deloc, câmpii cu graţie ca alţii sau făcând paradă cu niscaiva împrumuturi lingvistice din teoria şi critica literară occidentală care îmbracă – atunci când se înţelege că ele cimentează o solidă cultură asimilată în timp – haina exprimării fireşti, una nepervertită / nesofisticată lingvistic şi retoric.

Arta hermeneutică a lui Perpessicius rămâne oricum constant la un autocenzurat nivel de judecată estetică (ori etică pe alocuri, în funcţie de aspectul specific al cărţii analizate – n.n.) şi fineţe auctorială. Are acest „expert" al frazelor antologice un condei capabil să discearnă rapid trăsături reprezentative, să le identifice aproape fără greşeală ca de pildă atunci când ne încredinţează că biletele de Papagal au constituit – citäm – „buletinul zilnic, de vervă satirică, de fantezie neobosită, de portretistică acidă, de sentimentale jocuri de copii" care fac din Tudor Arghezi „prozator la nivelul poetului" şi „un meşter inegalat, cât în fantazia concentrată, şi în poetizarea actualităţii".

Dacă ar fi să-i reproşăm totuşi ceva scriiturii lui Perpessicius ar fi lipsa de echilibru între funcţiile limbajului, deseori „vorbăria" comentariului lunecând în gol ori degenerând în inconsistenţă categorială. Dar se poate trece repede peste aceste „nefericite defecte manieristice" atunci când criticul de întâmpinare recurge la (re)lectura comparată, ori pune concepte preluate din celelalte arte: pictura, sculptura, gravura, fotografia, în operă.

Perpessicius consideră „Icoane de lemn" de exemplu „o colecţie de artă", „operă de intensivă creaţie", „colecţie de tipare când amuzante, când bicisnice, când de-a dreptul scabroase ale unei umanităţi vegheată în exerciţiul sacrilegiilor ei, dar colecţia de tipare purtând cu toatele iscălitura acestui ascuţit observator, marca acestui demiurg al scrisului românesc". Icoane de lemn sunt „operă de sculptor, idoli ai unui păgânism, cum sunt toate religiile artistice" Subliniind chiar meritele de prozator ale lui Tudor Arghezi criticul crede de cuviinţă a le aşeza în paradigmă cu memoriile lui Saint-Simon şi cu eseurile lui Montaigne. Portretistica şi parantezul anecdotic sunt cele două pedale ale genului memorialistic şi Arghezi recurge la ele. Amintirile ierodiaconului Iosif aduc un material omenesc aşa de preţios şi aşa de giuvaergit în înfloriri de rozetă.

Pe lângă virtuozitatea lexicală, evoluţia stilistică şi excelenţa pamfletului, elemente de identitate prelevate de Eugen Lovinescu, Perpessicius descoperă la rându-i vigoarea portretistică,

BDD-A28248 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:03 UTC)

darul de a crea atmosferă, însuşiri care-l anunţă pe romancierul de mai târziu şi care vădesc prezenţa unei energii epice de aceeaşi identitate cu a torentului liric.

1. Printre aleşii meselor zeieşti

Pentru magistrul Perpessicius, a se menţine în – citǎm – „cadre schematice ale cronicii, în corp-la-corp, dacă se poate spune", constituie, cumva, ambiguu, o… onoare. Oare? Întrebarea noastră e rea! Dar… automat sterilă. Căci mai sus numitul „argonaut" îşi revine imediat din „fresca epică" pentru că observă că lui Tudor Arghezi îi stă în putere – „să hotărască proporţionalizările, să tragă linii şi planuri, pentru ca memoriile ierodiaconului Iosif să fi devenit romanul cel mai suculent al moravurilor monahale; vibrantă planşă preistorică, dacă se poate spune, a bisericii noastre."

Nu avea cum Tudor Arghezi să nu anticipeze o futuristă capodoperă precum „Paracliserul" lui Marin Sorescu, întrucât a scris negru pe alb: „Un paracliser iese speriat din altar, cu o pereche de cleşte mari în mână, face mătanie la jilţul mitropolitului, scuipă în gura cârnă a cleştelui ca de cârnaţi, şi sfssfs! stinge lumânara".

Atârnă de judecata axiologică o nedumerire: ce să fie această potrivire de creatică? Plagiat ori reinventare adjudecată areopagic? Luaţi-o cum vreţi, la o adică!

Dar – veţi fi atenţi în continuare – Perpessicius iarăşi se aruncă în viitor cu ancora-i ppopedeutică: „Extraordinara nuvelă „Grigorescu" ar fi de un naturalism sanctificat. O alta (Sângerece) reeditează calvarul, în lumina unei mari reconstituiri şi a unui personaj din zona sublimului şi a derizoriului social şi criminal."

Bolgia din Icoane de lemn (s.n.) mai are şi a doua parte: „Poarta neagră". Această „transvazare spirituală" – deci termenul e preluat de Eugen Negrici şi de Nicolar Manolescu de la „bietul" Perpessicius – îi ia pe „universitari" peste picior şi bine le face! În definitiv, icoanele de lemn (s.n.) vădesc o „împletire magistrală de document şi elevaţie artistică".

Articolul lui Perpessicius adresat „Porţii negre" îşi atinge scopul. Aflăm că „icoanele de lemn" ar fi datoare lui Virgiliu, lui Rabelais, lui Dante, lui Shakespeare, lui Baudelaire (cel din Spleenul Parisului), lui Flaubert. Că ar reuni într-un superior elan pamfletarul şi liricul, rezultatul fiind o „confesiune liminară" „ca o anticameră de rezonanţă" în care acordurile „preludiului" anticipează damnaţiunea simfonică ce va începe. Aceste „superbe pagini muzicale" sunt totodată fresce de istorie contemporană, în care moravurile de după război ale capitalei cu toate comediile ei politice şi judecătoreşti se desfăşoară în lumini crude. Cruditatea de ton şi cruzimile de expresie sunt cele două virtuţi ale scrisului lui Tudor Arghezi, şi ele îşi dau întreaga lor măsură în Poara neagră, cum şi-o dăduseră şi în Icoane de lemn.

Textele lui Perpessicius sunt deci – după cum aţi dedus deja – o literatură critică, a cărei producere se vede scoasă total din imediatul utilitar (Jean Ricardou, Ce este Florenţa pentru Jean-Paul Sartre (Situation II / Situaţii II)), aşa-i şi Bucureştii pentru Tudor Arghezi. Unii cititori ar putea fi tentaţi să vadă aici numai o alăturare fortuită. Îi invităm să recitească cele două volete argheziene şi chestiunea se va rezolva de la sine.

„Romanul" – căci pot fi socotite cele două „porţi negre cu icoane de lemn" fragmente de roman „postmodern" – se înscrie în mod funciar în acest rol producător al cuvintelor în opoziţie cu funcţia lor strict utilitară. Perpessicius creează aşadar o literatură critică veritabilă, îndatorată imaginarului transretoric. Iată încă un citat probatoriu: „Chirurgia nu lucrează cu viscere de înger parfumat, necum de Venerǎ, cu toate că şi unele şi altele nu pot să fie altminteri decât le vede Odon de Cluny, de pildă… Fără să mai amintim pe Rabelais sau şi mai exact pe Dante, la care descrierile anatomice, disecţiile chirurgicale şi autopsiile sunt în mare cinste".

Imaginarea semnului în literatura lui Perpessicius e triadică (conştiinţa simbolică, conştiinţa paradigmatică, conştiinţa sintagmatică) în manieră barthesiană dar şi în cea a sa proprie, întrucât imaginile ca atare ţâşnesc antologabile. Puşcăriile sunt „laboratoare de inchiziţie

BDD-A28248 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:03 UTC)

experimentală". Tudor Arghezi însuşi este într-o egală măsură şi intensitate şi pamfletar şi serafic, „vede oroarea de sub epidermă, dar şi graţia şi frenezia din sufletele acestor monştri nevinovaţi (s.n.) despre care vorbea Baudelaire."

Certamente proza lui Arghezi îl contaminează pe critic să-şi metamorfozeze textul critic în unul „de plăcere" (Roland Barthes). Lucarnele de vis se transformă într-o „adevărată circulară şi incandescentă boltă de catedrală" iar „extraordinara cromatică imagistă" îl converteşte pe critic, seducându-l, readucându-l înlăuntrul textului, prizonier de bună voie al unui arghezianism capabil să extuziasmeze oricând, cu arta sa documentară şi de expresie.

„Cartea cu jucării" este – în opinia lui Perpessicius – produsul unui mare regizor de spectacole, culese din toate grădinile, îmbălsămate sau otrăvite, prin care l-au purtat viaţa şi fantezia sa. Scriitorul se dovedeşte iarăşi complex, vraci al splendorilor şi al întunecimilor din viaţă, el trebuie acceptat în integralitatea-i eclatantă. În „Cartea cu jucării" „puritatea de stil, fantezia cea mai nestăvilită, dragostea de copil ca de cel mai mare dintre darurile Creaţiunii şi patima de nemistificare a sufletului de copil se împletesc în cele mai neaşteptate desene ale imaginaţiei".

Asemenea aprecieri emise în eon, presărate cu nereprimate superlative, de Perpessicius, cum vor fi fost ele receptate în 1932? Căci azi ni se par perfect adecvate, deloc exagerate. Tudor Arghezi – citäm din nou – e un scriitor complex şi variat, „tot aşa de firesc ca şi succesiunea spectacolelor naturale". Tudor Arghezi ar fi unul dintre aleşii meselor zeieşti.

Cartea cu jucării poate fi considerată şi carte pedagogică, una în care „iubirea şi înţelegerea interzic orice falsificare a sufletului şi a mentalităţii copilului" stimulat de basme şi jocuri, într-o atmosferă de libertate, de autonomie acordată copiilor, accente imprimate tratatului ludic, de nesilnică educaţie a copilului.

Recurgând la încă o lectură comparată, Perpessicius îl plasează pe Arghezi lângă Rousseau (cel din Emil). Citäm: „Dacă n-ar fi vorba în primul rând şi mai presus de toate de o operă esenţial literară, în care timbrul de artă acoperă şi stinge orice urmă practică, am considera Cartea cu jucării ca pe una din cele mai reuşite ilustraţiuni ale sistemului educaţiei negative (s.n.), predicat de Rousseau în Emil (s.n.) ori de către Jules Renard. (Morcoveaţă).

Şi totuşi celebra de-acum „Carte cu jucării" e desigur un tratat de educaţie de pediatrie, de paidologie; „una din cele mai frumoase colecţiuni de basme, o inepuizabilă suită de poeme, în proză, unul din cele mai utilate laboratorii de artă japoneză, în materialul fragil al cuvântului." Citäm pe Arghezi care-şi asumă cu aceeaşi jocularitate „pas cu pas" (Klaus Johannis) şi verb cu verb, şi substantiv cu substantiv , şi epitet cu epitet, şi metaforă cu metaforă demersul şi discursul inconfundabil etc.: „Nici o jucărie nu e mai frumoasă ca o jucărie de vorbe („Povestea cu oi")". Arta arghezianä încearcă în dreptul urechii „cuvintele, ca pe nişte ulcele smălţuite" sau retopeşte folclorul nostru „antic" în „Facerea lumii" sau în „Neguţătorul de ochelari", două clare dovezi – citäm din cronica lui Perpessicius la „Cartea cu jucării" – ale artei de interpretare şi transpunere în planul metaforei. „Prin urmare, „Cartea cu jucării" are inedita calitate de „codice de legende şi poem ciclic de metamorfoze", fiind totodată şi „cartea junglei"" (Rudyard Kipling) şi confesiunea unui poet în inima căruia copilul şi vietatea domnului, câine, mâţă sau lăstun se bucură de o egală iubire şi de egală ospitalitate artistică.

Reunite, cele trei conştiinţe barthesiene într-o conştiinţă critică, ele se bazează pe arta citatului ca la Saint-Beuve ori G. Călinescu iar Perpessicius li se alătură victorios. Şi cum a citat dânsul din Arghezi, la fel citez şi eu din textele sale.

2. Tudor Arghezi: un prozator universal

„Tabletele din Ţara de Kuty" îl copleşesc iar pe „bietul" cronicar (a se citi: critic literar – n.n.). Căci ni se relevă „acelaşi netulburat poet, în inima căruia, ca într-un potir de sfântă împărtăşanie, totul se sanctifică şi se armonizează". Este un transmodernism avant-la-date/avant-la-lettre… Verbul său e când suspin şi când apă tare, când punte spre paradisuri nevinovate şi

BDD-A28248 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:03 UTC)

când tunele spre bolgiile danteşti. Iar cronicarul se lasă iremediabil vrăjit, trimiţând criticul la plimbare şi punând în locu-i pe literatul cel mai plastic, dedulcit la comparaţii şi hiperbole cu suport stenic, magnific. Citǎm încă un paragraf deictic, însă prins în avalanşa de elogii ireversibile, în care se pivotează tot în jurul axei verbaloide: „Verbul său dur a pocnit ca o praştie trimeasă în creştetul cutezătorilor Goliaţi, firul său de păianjen s-a împletit ca oţelul în jurul victimelor, al căror contur a rămas de-a pururi imprimat în roca de pergament a Ziarului sau revistei; lentila sa miraculoasă a mărit şi deformat proporţiile atâtor grandioase caricaturi, a căror faimă infamantă e încă unul din miracolele acestui artist cu verva risipitoare”.

Perpessicius pune aceste „Tablete ziaristice” lângă „Scrisorile persane” ale lui Montesquieu şi romanele filosofice ale lui Voltaire. Alegoriile lui Tudor Arghezi sunt concrete satire travestite, preferinţa mergând spre jocul identificărilor la care orice criptogramă îmbie, sau mai curând către deliciile fanteziei şi pentru emoţia estetică dintr-însa.

Afirmând că literatura alegorică n-a murit şi nu va muri câtă vreme se vor găsi spirite fanteziste, Perpessicius iarăşi nu are reticenţe axiologice. Citǎm, cu aceeaşi neclintită frenezie, căci pasajul e memorabil şi de pus în ramă de aur: „Dacă Thomas Morus critica societatea engleză în Utopia, dacă Swift preumbla pe Gulliver al său când în ţara piticilor şi când într-a uriaşilor, dacă Cervantes făcea pe Sancho Panza guvernator al insulei Barataria, dacă Montesquieu aduce la Paris pe Usbec perssanul, iar Voltaire pe Babuc sau pe Micromegas, dacă Dimitrie Cantemir a travestit evenimentele contemporane sieşi în Istoria hieroglifică, iar d-l Tudor Arghezi a imaginat o ţară Kuty, alta dar nu mai puţin aidoma cu a noastră, de bunăseamă că mobilul tuturor acestor peregrinări şi travestiri stă mai puţin în condiţiile exterioare ale societăţii şi timpului, cât într-unul interior, în natura fanteziei fiecăruia dintre scriitori: anticipativă la unii, satirică la toţi”. Citatul e tare lung, cu indecis regret îl scurtez, dar din ce-i urmează Perpessicius dublează Furtuna lui Shakespeare cu neaşteptata capodoperă argheziană şi ea o insulă de latinitate într-o Oceanie a fanteziei poeţilor, homerică şi miraculoasă, absurd-grotescă, sub conul de lumină feerică a spiritului arghezian.

Am păcătui însă dacă n-am adăuga că Tablete din Ţara Kuty, oricât de unitară pe axa ei, este totuşi o carte de infinite nuanţe pe care Perpessicius le disecă în simultaneitate căci revenirile cu funcţii noi sunt posibile. Philippe Sollers le-ar inventaria sub pecetea dublei mişcări: pe de o parte constituirea şi construirea cărţii, pe de altă parte instituirea şi instruirea subiectului cărţii. Perpessicius le aliniază consecvent şi inteligent, lăudându-l în trombă pe Arghezi:

– născociri din cele mai absurde, altoite pe mai mult de un trunchi de verosimilitate,

– vocabule de un rar pitoresc lexical,

– fantoşe de un burlesc derivat din cea mai autentică sămânţă caricaturală,

– pagini de o cruzime realistă nemaiîntâlnită,

– pagini de suavă poezie (amintind cele mai bune poeme în proză din Cartea cu jucării, cum sunt paginile despre Arcadia copiilor din Kuty, unde încercarea de-a ridica o şcoală e înlăturată de rezistenţa nu numai a ţâncilor dar şi cu complicitatea naturii înseşi – n.n.).

Ochii Maicii Domnului este întâiul, în accepţia curentă, roman arghezian, iar Perpessicius scoate în relief virtutea epică şi inepuizabila putere de creaţie, construcţia organică, complexul lui Oedip, dialectica mânuirii de simboluri, aureola de poezie care învăluie şi transfigurează tot ce cade înlăuntrul ei. Unul din cercurile creaţiunii, lumea copiilor, l-a preocupat intens pe Arghezi şi l-a adus în cunoaşterea tainelor copilăriei dar şi în desprinderea unei galerii de tipuri rivalizând cu împătimiţii Muntelui Vrăjit al lui Thomas Mann şi cu nevropaţii Cărţii de la San Michele (Axel Munthe).

Celălalt roman, Cimitirul Buna Vestire, poartă de asemenea caracterul dexterităţii pamfletare şi psalmiste, corespunzând acelui homoduplex pe care cercetătorii apuseni l-au intuit în opera lui Baudelaire. Neintimidat de anvergura geniilor europene, Perpessicius şi-l revendică pe al nostru, recurgând, iată, la alăturări care în epocă vor fi părut niţel bombastice. Astăzi,

BDD-A28248 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:03 UTC)

vizionarismul lui Perpessicius stă mărturie unui curaj pe deplin motivat şi în toate articulaţiile sale ca scriitură/lectură a unei scriituri/ lecturi (Jean-Louis Baudry: Scriitură, ficţiune, ideologie, în Antologie „Tel Quel" 1960-1971. Pentru o teorie a textului, Ed. Univers, Bucureşti, 1980, p. 234). Asistăm, în romanul arghezian, la o răsturnare a modelului imaginar al cunoaşterii, iar Perpessicius îşi dă seama imediat că subiectul însuşi, tema dovedesc pe marele fantezist şi creator de legende, de scene, când bufone, când de un grotesc inegalabil, când ieşite din comun.

„Manualul de morală practică" conţine tot serii de tablete şi materii de data aceasta proiectate pe un ecran de continuă şarjă critico-satirică, fantezia şi grotescul dominând tot timpul satira. „Evident, cu toate aceste podoabe proprii scrisului lui Tudor Arghezi, care pune în sfârcul frazelor sale cea mai pură mătasă, deci cea mai usturătoare, cu toată acea şlefuire, proprie stilului său, cu toată acea risipă de imagini şi cu toată acea variaţiune infinită a absurdului, urmărit prin labirinturi de expresie, ce caracterizează oricare din paginile sale" (în Perpessicius: 12 prozatori interbelici; Ed. Eminescu, Bucureşti, 1980, p. 122).

Volumului îi sunt acordate opt pagini iar în ele Perpessicius pare interesat de teoria formativităţii a lui Luigi Pareyson (formarea ca „facere" (poiein) care inventează „modul de a face") şi de teoria pedagogică în definitiv, căci Tudor Arghezi disecă o societate vinovată şi putredă, în văzul tuturor, condusă de întrupările acelui zoonpoliticon, adică ale „omului de stat pe şezut" spre deteriorarea resorturilor politice şi administrative şi dezastrul lor iminent.

Apoi se reîntoarce la pura poeticitate într-o proză de fierbinte şi castă senzualitate, la imnurile risipite în cinstea mamei şi a copilului: ocazie speculată de Perpessicius ca să-l distribuie pe Arghezi între Stendhal şi Remy de Gourmont şi să-şi elaboreze propria metapoetică comparatistă cu mult înaintea lui Matei Călinescu ori Adrian Marino, internaţionalizându-l prin urmare pe Tudor Arghezi, fără nici o ezitare, printre granzii literaturii universale. „Lecţia" fermă rămâne de un patriotism curat, dens în analogii şi similarităţi, paralele şi (re)verificări, de tipologii, descrieri şi anticipaţii comparatiste de necontestat.

BDD-A28248 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:03 UTC)